

ПРИЧИНИ ТА ПРОЯВ ДІЙ З АКАДЕМІЧНОЇ НЕДОБРОЧЕСНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Академічна несумлінність, нечесність або академічна недоброчесність – це будь-який тип шахрайства або обману, який пов'язаний з науковою та освітньою діяльністю. На сайті Європейського наукового фонду зазначається, що шахрайство в науці включає в себе наступні види проступків: фабрикацію (вигадування даних), фальсифікацію даних (маніпулювання ними для виробництва вигаданих наукових результатів) і плагіат (подання роботи інших дослідників як своєї власної). Немає точних статистичних даних про поширеність цих явищ в міжнародному науковому співтоваристві – за різними оцінками від 0,1 % до 1 % дослідників роблять шахрайські дії і можливо від 10 % до 50 % вчених бувають задіяні в сумнівних діях [1]. Дослідження ступеня поширеності неетичної поведінки серед дослідників нечисленні, проте, для України з обрання вектору європейського розвитку ця проблема є досить актуальною. Різноманітність практик академічної недоброчесності дозволяє говорити про масштаби проблеми. Плагіат перетворився в істотну проблему для вищої освіти більшості країн світу. За оцінками фахівців частка самостійних робіт, які мають очевидні ознаки плагіату, досягає 70 %, а іноді і більше [2].

За характерними ознаками причини та умови появи та існування явища академічної недоброчесності поділяють на об'єктивні та суб'єктивні. Перші з них вважають пов'язаними з соціально-економічними негараздами в суспільстві. Другі – з особливостями особистості, її ціннісними орієнтаціями та етичними установками [3].

Серед об'єктивних причин академічної недоброчесності називають

порушення функцій економічних та соціальних інститутів (дисфункції) або так звані «інституційні пастки» [4].

До суб'єктивних причин переважна більшість фахівців відносять небажання дотримуватись особистої етики на фоні масової неправдивості в суспільстві (плагіат в роботах можновладців, махінації під час видавничої діяльності, свідоме введення в оману аж до прямого шахрайства у галузях освіти, науки тощо). Поряд із цим, вважаємо обґрунтованим рівневе групування цього явища за змістом причин його появи та існування. Тобто, серед причин академічної недоброчесності виокремлюють: соціально-економічні (1), соціально-психологічні (2), культурно-виховні (3), організаційно-управлінські (4) та причини інформаційно-технологічні (5) [3].
Всі вони взаємопов'язані та доповнюють одна одну.

Серед причин (1) групи слід назвати низьку престижність роботи у сфері наукових досліджень та розробок, мізерне фінансування повноцінних наукових досліджень, придбання необхідної техніки, приладів і обладнання, комп'ютерного забезпечення тощо. В цьому ряду причин згадують і про низьку заробітну платню викладачів і науковців, недостатність часу та можливості якісної перевірки наукових робіт, результатом чого можлива поява думки, що плагіат може пройти непоміченим.

До (2) групи причин можна віднести прояви «хибної» пріоритетності у ставленні до певних напрямків наукових досліджень. Усвідомлення їх непотрібності, формальності, відірваності від практики та ін. Тобто відсутність мотивації на оригінальні роботи та прикладні дослідження що спонукає використання плагіату, фальсифікації та прояву інших форм академічної недоброчесності.

Серед причин (3) групи можна назвати відсутність навчальних дисциплін та практичної підготовки для появи навичок написання науково-дослідних робіт, тобто неготовність до самостійної інтелектуальної, розумової та аналітичної діяльності, відсутність навичок роботи з

літературними джерелами, коректного цитування вихідних джерел інформації. Сюди можна додати низьку морально- етичну культуру, недотримання принципів положень кодексів етики, переорієнтація моральних норм, зосередження на кінцевих результатах, а не на формуванні навичок та компетенцій використання знань в отриманих результатах досліджень.

Група причин (4) ланки містить складові інституційного примусу та бюрократії, зниження вимог при прийманні абітурієнтів до навчального закладу, наслідком чого для певної групи «слабких» студентів, академічне шахрайство становиться єдиним способом отримання диплому. Головною причиною при цьому є відсутність жорсткого контролю за фактами прояву академічної недоброчесності з боку працівників навчального закладу, байдужість викладачів, які не ставлять перед студентством питань пріоритетності оригінальності та унікальності виконаного тексту. Першочергова увага приділяється обсягу роботи або факту її наявності, а не змісту. Жорсткі адміністративні вимоги до науково-дослідної та публікаційної активності сприяють проявити різних форм академічної недоброчесності в діяльності викладацького складу, іноді несвідоме заохочування до плагіатної активності. На жаль, в переважній більшості випадків, сучасній системі освіти притаманна вимога знання фактів, а не вміння аргументованого доведення власної точки зору.

Також до числа цієї групи причин відноситься вітчизняна практика досить м'яких санкцій за допущення проявів академічної недоброчесності як з боку студентів, так і викладачів, на відміну від аналогічної практики в США та ряді країн ЄС. Іноді замкнутість, обмеженість і відірваність від міжнародних баз даних може стати результатом ізоляції країни, яка нібито виправдовує академічну недоброчесність з публікаціями та індексами цитування.

В окрему групу об'єднуються причини (5) ланки. Розвиток і

доступність інтернет-технологій формує сприятливі умови для поширення інформації та її нелегального копіювання. З іншого боку, зростання відкритості інформаційного простору і надання вільного доступу до переважної більшості інформаційних джерел має при цьому позитивне значення в боротьбі з порушенням авторських прав і дозволяє з достатніми точністю і оперативністю виявляти некоректні запозичення.

Аналіз академічної недоброчесності, як виду порушення професійної навчальної та наукової етики дозволяє назвати перелік складових спонукального характеру в поясненні фактів збільшення кількості плагіату в наукових і навчальних комунікаціях:

- поява та розповсюдження технічних засобів, які провокують зростання спокуси плагіату, масова доступність та володіння ними; формування «екранного мислення»;

- відсутність в програмних курсах інформатики розділів, що знайомлять користувачів з етичними та правовими нормами користування комп'ютерною технікою та інформаційними базами мережі Інтернет;

- відсутність в системі середньої та вищої освіти дисциплін, пов'язаних з науковою етикою, як правило, відсутність викладання самої етики або курсу історії етичних навчань;

- низький рівень моральної культури в науковому середовищі, що допускає, в принципі, навмисний плагіат; це результат падіння загального рівня моральності в суспільстві у зв'язку з переходом до нового його типу, в якому матеріальне є головною цінністю;

- прагнення до кількості опублікованих статей як показника «ефективності» окремого вченого, наукових і освітніх установ, посилення ролі управлінських бюрократичних засад в науці, вищій освіті та суспільстві в цілому;

- престижність отримання наукового ступеня особами, не зайнятими

безпосередньо наукою, керівників різних рівнів сфер науки та освіти діяльності;

– низька оплата праці в науці та освіті у порівнянні з іншими видами суспільної діяльності, зокрема, підприємницької, внаслідок чого здобуття вченого ступеня стає лише метою і засобом поліпшення матеріального положення і статусу в науці та освіті.

З огляду на викладене вбачається завдання не в викорененні відхилень від моралі та права (це практично неможливо), а в тому, щоб істотно зменшити масштаби явища академічної недоброчесності в науці та вищій освіті, шляхом усунення або зменшення впливів перерахованих вище складових.

Очевидним наслідком плагіату є «засмічення» науки застарілою інформацією, статтями, що імітують наукову діяльність, ускладнює пошук дійсно нової наукової інформації за галузями дослідження. Плагіат знецінює роль наукових публікацій, ускладнює пошук і знаходження реально цінних джерел інформації, порушує етичні норми наукової діяльності та наукової комунікації, а також правові норми інтелектуальної власності. Ситуація, що склалася з плагіатом диктує необхідність більш активної пропаганди норм наукової етики в процесі підготовки учнів, студентів, магістрів, аспірантів та й загалом всієї наукової спільноти.

Список використаних джерел

1. Фалалеева Л. Г. Захист основоположних прав у інтеграційному правопорядку Європейського Союзу: монографія. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2020. 455 с.
2. Ревуцька С. К., Зінченко В. М. Академічне письмо. Кр-й Ріг, 2019. 130 с.
3. Ревуцька С. К. Академічна нечесність у студентському середовищі. *Інтелект. Особистість. Цивілізація*. 2019. № 1 (18). С. 12-18.
4. Мошенець О. В. Інституційні пастки як умова виникнення рентоорієнтованої економічної поведінки в Україні. *Ефективна економіка*. 2009. № 3, URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=33> (дата звернення: 14.05.2022 р.)